

5. 9. 2008

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Smluvní pokuta jako zajišťovací institut soukromého práva

Soukromé právo umožňuje účastníkům sjednání rozličných zajišťovacích prostředků. Jejich účel je preventivní, uhrazovací a sankční. Občanský zákoník specificky upravuje mimo jiné i smluvní pokutu. Smluvní pokuta je peněžitá částka, kterou je dlužník povinen zaplatit věřiteli v případě, že nesplní svou smluvní povinnost, a to i tehdy když porušením povinnosti věřiteli nevznikne škoda. Nárok na zaplacení smluvní pokuty nevzniká z právního předpisu, tak jako úrok z prodlení, a proto je třeba smluvní pokutu vždy určit.

Ustanovení občanského zákoníku o smluvní pokutě se uplatní i u smluvních pokut zajišťujících obchodní závazkové vztahy, neboť platí subsidiární použití v případě, že obchodní zákoník nestanoví specifickou úpravu. Na tomto místě je nutné dodat, že obchodní zákoník v určitém ohledu modifikuje úpravu tohoto institutu, na což bude upozorněno níže.

Obligatorní náležitosti sjednání

Základní podmínkou sjednání je písemná forma. Písemná úprava je nutná i v případě, kdy samotná smlouva může být uzavřena ústně. Smluvní pokuta může být upravena ve smlouvě hlavní nebo i v jiné smlouvě, případně v jejím dodatku.

Dalším požadavkem je určení výše smluvní pokuty, popřípadě sjednání způsobu jejího určení. Smluvní pokuta musí být tak jako každý jiný právní úkon stanovena určitě a srozumitelně. Tak může být smluvní pokuta určena jako jednorázová částka či může být učiněna závislou na délce porušení povinnosti podobně jako smluvní úrok (tedy pevnou procentní částkou za každý den prodlení s plněním povinností[1]). Není na překážku okolnost, že v době sjednání není absolutní výše smluvní pokuty známá.

Nutným prvek sjednání smluvní pokuty je i určení povinnosti, která je zajištěna. Musí se tak stát dostatečně určitelným způsobem. Dle soudní praxe není dostatečný odkaz na „závazné porušení smluvních povinností.“ Toto by požadavek nenaplňovalo. Smluvní pokutou je možné zajistit peněžitý i nepeněžitý závazek. Lze však jen souhlasit s tvrzením prof. Bejčka, že smluvní pokuta je sjednávána pro případ porušení smluvní povinnosti, a jestliže by si tak strany přály zajistit smluvní pokutou splnění zákonem předvídané povinnosti, musely by to přímo či nepřímo písemně ujednat.[2]

Vztah akcesority

Zajišťovací závazek je v akcesorickém vztahu k hlavnímu závazku, z čehož vyplývá, že pakliže není platně sjednán hlavní závazek, nemůže existovat závazek zajišťovací.[3]

Dále v souladu s § 545 občanského zákoníku platí, že dlužník je zavázán plnit povinnost, jejíž splnění bylo zajištěno smluvní pokutou i po zaplacení smluvní pokuty. Zmíněné ustanovení je ovšem dispozitivní povahy, a je tudíž možné se od něj na základě konsensu stran odchytil.

Omezení výše smluvní pokuty

Obecně platí, že výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí odporovat dobrým mravům. Požadavek souladu s dobrými mravy se samozřejmě týká i stanovení smluvní pokuty. V případě, že je tak určena smluvní pokuta nepřiměřeně vysoká, soud může smluvní pokutu posoudit jako rozpornou s dobrými mravy a oprávněnému ji nepřisoudit.[4] Soudy oproti obchodněprávní úpravě nemají pravomoc smluvní pokutu snížit.[5] Z výše uvedeného pak platí, že pokud si strany stanoví pokutu nepřiměřeně vysokou, vystavují se možnosti nepřiznání nároku zaplacení pokuty.

V obchodních vztazích, jak je naznačeno výše, platí odlišné pojetí. Soudy mají na základě § 301 obchodního zákoníku moderační právo. Dle něj mohou nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu soud snížit. Kritériem pro snížení je hodnota a význam zajišťované povinnosti. Spodním limitem je výše škody, která vznikla do doby soudního rozhodnutí. Je nutné dodat, že je-li smluvní pokuta stanovena nikoli přesnou částkou, ale jiným, například procentní sazbou, moderační právo se týká „způsobu určení.“ Soud tedy svým rozhodnutím může například vyslovit, že „4 % dlužné částky denně“ je nepřiměřené a snížit procentní sazbu na „0, 5 % dlužné částky denně.“ Jinými slovy se moderačním právem v takovém případě nerozhodne o absolutní výši smluvní pokuty, ale jen o způsobu určení výše. Na tomto místě je vhodné uvést, že dle Nejvyššího soudu je ujednání stanovící, že smluvní pokuta se rovná procentnímu podílu ze smluvní ceny zboží, ujednáním o způsobu určení pokuty; nejedná se o určení výše.[6]

Lze těžko říci, jaká výše smluvní pokuty je již nepřiměřená, a která nikoli, neboť soudní rozhodnutí se co do takového posouzení liší. Posouzení bude záviset na mnoha faktorech, avšak lze shrnout, že smluvní pokuta ve výši 0, 5 % z dlužné částky denně je obecně na horní hranici přiměřenosti.

Souběh smluvní pokuty a úroku z prodlení

Ustanovení § 544 a § 545 občanského zákoníku nevylučují možnost sjednání smluvní pokuty za prodlení peněžitého závazku. Navíc platí, že smluvní pokuta může být sjednána tak, že její výše je závislá na celkové době, po kterou trvá prodlení dlužníka s peněžitým závazkem. Teorie i praxe se shoduje na tom, že smluvní pokuta a úrok z prodlení jsou samostatné instituty. Zatímco smluvní pokuta musí být sjednána, nárok na úrok z prodlení vyplývá ze samotného zákona. Další odlišností je fakt, že smluvní pokuta je zajišťující instrument, kdežto úrok z prodlení je zákonným důsledkem prodlení.[7]

Zákon neuvádí nic o možném souběhu. Nárok na zaplacení úroku z prodlení je tak samostatným nárokem vedle nároku na zaplacení smluvní pokuty. Smluvní pokuta však netvoří příslušenství pohledávky[8], a je-li tak obsažena v žalobním návrhu, je předmětem povinnosti dle zákona č. [549/1991](#) Sb., o soudních poplatcích.

Odpovědnost za porušení povinnosti

Úprava smluvní pokuty dle občanského a obchodního zákoníku se liší i ve vzniku povinnosti uhradit smluvní pokutu s ohledem na zavinění porušení zajišťované povinnosti.

Občanský zákoník dispozitivně uvádí, že smluvní pokutu nemusí dlužník zaplatit, pokud porušení povinnosti nezavinil. Ustanovení § 300 obchodního zákoníku naopak, avšak rovněž dispozitivně, říká, že okolnosti vylučující odpovědnost nemají vliv na povinnost uhradit smluvní pokutu. Dle obchodního zákoníku tak platí, že smluvní pokutu je věřitel oprávněn požadovat i v případě, že porušení povinnosti nebylo kryto zaviněním.[9] Nutno podotknout, že dle Nejvyššího soudu se považuje subdodavatelovo porušení povinnosti kryté zaviněním jako zaviněné porušení samotného dodavatele. Tak se dodavatel nemůže zprostit odpovědnosti s poukazem, že porušení zaviněně nezpůsobil on, ale subdodavatel.[10]

Vztah smluvní pokuty a náhrady vzniklé škody

Na smluvní pokutu se odkazuje jako na paušalizovanou škodu, a to s ohledem na ustanovení § 545 odst. 2 občanského zákoníku, dle něž věřitel není oprávněn požadovat náhradu škody způsobené porušením povinnosti, na kterou se vztahuje smluvní pokuta, jestliže nevyplývá z ujednání něčeho jiného. Z toho plyne, že pokud škoda vznikne porušením jiné než zajištěné povinnosti, neexistuje zde žádná překážka jejího domáhání se, a dále, že z důvodu dispozitivnosti ustanovení je možné zvolit úpravu odlišně, na jejímž základě by měl věřitel možnost požadovat náhradu škody. Věřitel je oprávněn domáhat se náhrady škody přesahující smluvní pokutu, jen pokud je to mezi účastníky dohodnuto.

Závěr

Domnívám se, že smluvní pokuta patří mezi nejvýznamnější zajišťovací instrumenty soukromého práva. Jejich úprava je vymezena v převážné míře dispozitivními ustanoveními občanského a obchodního zákoníku. Při jejím sjednávání je třeba mít na paměti dodržení obligatorních náležitostí: písemná forma, stanovení výše či způsobu určení s ohledem na jejich přiměřenost, a povinnosti, jež se zajišťuje. Autor závěrem doporučuje vzít při stanovení podmínek smluvní pokuty v úvahu dispozitivní úpravu, zejména s ohledem na náhradu škody a vztah vzniku povinnosti zaplatit smluvní pokutu a vztahu zavinění k porušení povinnosti.

Petr Sprinz

[1] Soudní rozhledy č. 8/1999, s. 251.

[2] Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P. a kol. Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 150.

[3] Jehlička, O., Švestka, J., Škárová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 819.

[4] Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Odo 1282/2005 ze dne 25. 1. 2006.

[5] Tamtéž.

[6] Soudní judikatura č. 2/1998 (s. IV).

[7] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 33 Odo 47/2002-114, ze dne 4.3.2002.

[8] Srovnej § 121 odst. 3 občanského zákoníku.

[9] Bejček, J., Eliáš, K., Raban, P. a kol. Kurs obchodního práva. Obchodní závazky. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 150-151.

[10] Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 29 Odo 50/2001, ze dne 14. 11. 2001.

© EPRAVO.CZ - Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Nový zákon o veřejných dražbách, aukce a obálkové metody](#)
- [Pohled přes hranice - natáčení pornografických klipů jako důvod výpovědi z nájmu bytu](#)
- [Nařízení EU o umělé inteligenci a jeho dopady na využití jazykových modelů v advokátní praxi](#)
- [Revize zájezdové směrnice: co přináší, co hrozilo a co to znamená pro praxi](#)
- [Kupní smlouva o převodu nemovitosti bez uvedení výše kupní ceny](#)
- [Druhá „tlačítková novela“: povinné tlačítko pro odstoupení od smlouvy](#)

- [Souhlas s veřejným užíváním pozemku jako překážka nároku na bezdůvodné obohacení - nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2541/25](#)
- [Kupní smlouva bez přesného určení kupní ceny](#)
- [Byznys a paragrafy, díl 36.: Doložka o mlčenlivosti](#)
- [Detekce podezřelého obchodu v kontextu hazardních her](#)
- [AI omnibus](#)